

vhodnější cesty k řešení negativních krizových projevů moderní civilizace a ústrojně postihnout postavení člověka v epoše vědeckotechnické revoluce. Na rozdíl od apokalyptických, destruktivních rysů původního existencialistického pojetí dějinné společenské skutečnosti se totiž Gadamer pokouší najít jakési pozitivní, „usmírující“ východisko z globálních problémů soudobého světa. Tyto pokusy najít operní bod, centrum securitatis, v návratu k hodnotám mravních, náboženských a uměleckých tradic jsou tak příznačným a přitom specifickým projevem neokonzervativních tendencí ve filozofickém myšlení 70. a 80. let našeho století. A v uvedené obecné souvislosti zároveň svébytným způsobem dosvědčují zaměření toho proudu německého filozofického myšlení, který dnes žije z dědictví životní filozofie, fenomenologie a existenciálně orientované fundamentální ontologie.

Tento pokus o využití a „syntetizování“ uvedených tradic moderní německé duchovně také — jak ukazuje autor monografie — determinuje Gadamerovu celkovou koncepci poznání a rozumění. Je pro něho typické, že v ní nejde do posledních iracionalistických důsledků, nýbrž se ve své gnozeologii pokouší udržet svébytnou symbiózu výchozích neracionálních a racionálních složek poznávacího procesu. Podle autora publikace usiluje Gadamer zároveň o hermeneutickou aktualizaci a „racionalizaci“ mimoracionálních momentů, a proto se jeho filozofie stává mimo jiné také podnětem pro pokusy o nastolení nových kritických a analytických metodologií v soudobém evropském myšlení. I z toho důvodu a nejen kvůli svému nemalému vlivu si tak Gadamerova hermeneutika zasluhuje bližší pozornosti a hodnotícího rozboru v dnešních monografických pracích zabývajících se dějinami filozofických proudů a směrů 20. století.

(Autoreferát)

Jiří Kroupa: Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770—1870. Brno — Kroměřž 1987, 317 stran.

Jak napovídá název, zabývá se Kroupa problematikou pozdního osvícenství na Moravě, zejména v Brně. Zapojuje však to, co se dalo v této oblasti, do širšího kontextu Rakouska a Německé říše i západní Evropy, tj. Francie a částečně Anglie.

Jeho práce má devět kapitol: Úvod, 1. Morava ve druhé polovině 18. století; 2. Společenské svazky; dvůr a salón, 3. Společenské svazky; alchymie štěstí I, 4. Společenské svazky; alchymie štěstí II, 5. Aristokratické osvícenství, 6. Objev nového světa: mentality, 7. Objev nového světa: estetika, 8. Soumrak osvícenství na Moravě, 9. Ve stínu slavkovského slunce. Postupuje v nich zhruba stejným způsobem, tj. tak, že na základě vyprávění o nějaké události nebo životopisu některého z osvícenců rozvíjí širší výklad problematiky, která jej právě zajímá. Kniha tím získává na čtivosti a pestrosti. Na druhé straně se Kroupa nezalekl ani statistických údajů, kterými však svou práci nezahltil, a použil je zejména k ilustraci výkladu o sociálním složení osvícenské společnosti.

Této problematice je zasvěcena zejména první kapitola, kde Kroupa charakterizuje složení a funkci moravské šlechty (blížila se dvorské šlechtě) ve vztahu ke šlechtě české. Protože v Rakousku nebylo silné měšťanstvo, mohli se Habsburci při svých snahách o reformu opírat o „honorarios“, tj. o přechodnou vrstvu mezi feudály, měšťanstvem a kapitalistickými podnikateli. Kroupa také řeší otázku vztahu osvícenství k josefinismu, který časově určuje šířeji než vládu Josefa II. a který podle jeho názoru směřoval k vytvoření přechodné společnosti.

V druhé kapitole na příkladech životopisů jednotlivých osvícenců ukazuje prolínání společenských vrstev v rámci tohoto proudu i jejich spojení se změnami hospodaření na vrchnostenských statech.

Podstatu zednářství a jeho vztah k osvícenství líčí Kroupa ve třetí kapitole. Ukazuje, že se v zednářství uplatňuje konzervativnější (skotský) a demokratičtější (anglický) proud. Oba byly zastoupeny v Rakousku i na Moravě, kde v Brně existovala Salmova lóže blízka rosenkruciánům i lóže, která měla blízko k iluminátům a zabývala se hlavně šířením osvícenských myšlenek.

Ve čtvrté kapitole staví Kroupa proti relativně konzervativní větvi svobodného zednářství ilumináty. Zkoumá jejich spojení se zednáři v Brně a ukazuje na souvislost mezi rozšiřováním osvícenství a změnou sociálního složení zednářů ve prospěch nepriviligovaných vrstev. Analyzuje vývoj brněnské lóže v období, kdy v jejím čele stál Jan Nepomuk Mittrovský (za vlády Leopolda II). Ačkoli se lóže stavěla rezervovaně k revolučnímu teroru ve Francii, bojovala za osvícenský program v duchu francouzské „idéologie“ a Helvétia.

Pátá kapitola je věnována rozboru osobnosti a činnosti šlechtického osvícence. Kroupa se zabývá i jejich vztahy k francouzské revoluci: tu vítali potud, pokud přinesla zemi ústavu, odmítali však její radikální vyústění. Od sedmdesátých let však byl francouzský vliv vytlačován vlivem anglickým.

Rozbor osobnosti Jana Nepomuka Mittrovského slouží Kroupovi v šesté kapitole jako východisko k výkladu mentality osvícenců. Zdůrazňuje změny hodnoty štěstí, změny v oblasti výchovy (filantropické hnutí), změny v pojetí času (pokrok), nový vztah k ženě a pokusy o oživení vědeckého života na Moravě. Francouzský vliv, který je v moravském prostředí jasně patrný, byl pravděpodobně zprostředkován stykem s berlínskými osvícenci.

V sedmé kapitole vychází Kroupa ze Sonnenfelsových názorů na umění a ukazuje na nich změnu významu umění a společenského postavení umělců. Jako příklad uvádí malíře Heinricha Fügera. Rozebírá Maulbertschovu fresku v louckém klášteře, aby mohl upozornit na specificky rakouské možnosti spojení baroka a osvícenství. Z brněnských umělců uvádí sochaře Ondřeje Schweigela, mj. autora prvních dějin umění na Moravě. Souhrnně líčí situaci v umění na Moravě ve druhé polovině 18. století.

Osmá kapitola je věnována především rozboru školství a vědy. Kroupa se zabývá Soukromou společností přírodovědy a vlastivědy na Moravě (založena 1794), které připisuje význam i ve středoevropském měřítku, i Soukromou vlastivědnou společností (založena 1799), která měla blíže k rosenkruciánům. Obě společnosti se spojily v roce 1800. Z okruhu jejich členů vycházel i pozdněosvícenský časopis *Patriotisches Tageblatt*.

Pozdní osvícenství doznívá na Moravě v letech 1805—1810 a je do jisté míry spojeno s působností Jana Filipa Stadiona ve Vídni, tvrdí Kroupa v poslední kapitole. Charakterizuje Stadiona jako osobnost, v níž se spojuje romantismus, aristokratický konzervativismus, pozdní osvícenství a raně liberální tendence. Nástupem Metternicha (1810) dějiny moravského osvícenství u Kroupy v podstatě končí. V závěru Kroupa rozebírá změny ve složení moravské společnosti, uznává opět závažnou roli aristokracie, jejíž různé proudy ještě jednou zobrazuje v osobách jejich jednotlivých představitelů.

Kniha je doplněna bohatými přílohami k pramenům, obrazovým materiálem, i přehlednými tabulkami osobností, složením jednotlivých lóží apod. i tabulkou chronologickou. Jak tyto přílohy, tak především vlastní text, ukazují Kroupovy hluboké znalosti, jež v sobě spojují důkladné studium archívních materiálů s velice dobrým přehledem o evropské situaci dané doby a především schopnost syntetizovat tyto dva způsoby práce tak, aby vzniklo poučné, a zajímavé a — zopakujme to — čtivé dílo, které naznačuje, že mladá generace historiků má schopnost dobře zvládnout nové metody v oblasti historiografie.